

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

כתובות עד. - בענין כוונה ותנאי בחליצה

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- בגמ' מבואר שחליצה צריכה כוונה. איזה כוונה צריכים בחליצה - לעשות מצוה או להתייחזיקה?
- מבואר בסוגיין שאי אפשר לאשה לחלוץ על ידי שליח. מנלן שאי אפשר לחלוץ על ידי שליח?
- אין תנאי מועיל בחליצה, אף שתנאי מועיל בגיטין ובקדושין, כיון שא"א לחלוץ ע"י שליח וכל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי. מהו הסברא לתלות דין התנאי בדין שליחות? והאם אפשר להתנות בעשיית המצוות, כגון ספירת העומר וקריאת שמע ותקיעת שופר?
- למה השמיט הרמב"ם הא דאי אפשר להתנות במילתא דליתא בשליחות?

1. גמרא כתובות עד., וז"ל, "איתיביה רב אחא בריה דרב איקא בר אחתיה חליצה מוטעת כשירה איזו היא חליצה מוטעת אמר ריש לקיש כל שאומר לו חלוץ לה ובכך אתה כונסה, אמר רבי יוחנן אני שונה בין שנתכוון הוא ולא נתכוונה היא בין שנתכוונה היא ולא נתכוון הוא חליצתה פסולה עד שיתכוונו שניהם ואת אמרת חליצתה כשרה, אלא אמר רבי יוחנן כל שאומר לו חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז אלמא כיון דעבד מעשה אחולי אחליה לתנאיה הכא נמי כיון דבעל אחולי אחליה לתנאיה, אמר ליה בר בי רב שפיר קא אמרת מכדי כל תנאי מהיכא גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן תנאה דאפשר לקיומיה ע"י שליח כי התם הוי תנאיה תנאה דלא אפשר לקיומיה ע"י שליח כי התם לא הוי תנאה, והא ביאה דלא אפשר לקיומיה ע"י שליח כי התם וקא הוי תנאה התם משום דאיתקוש הויות להדדי."

ותוספות שם ד"ה תנאי, וז"ל, "וא"ת ומה סברא יש כאן, דלא גמרינן מהתם אלא לענין מה שהוא סברא דהא לא ילפינן מהתם דלא מהני תנאי אלא בנתינת קרקע, וי"ל דהיינו טעמא דהואיל והמעשה כל כך בידו שיכול לקיימו ע"י שליח סברא הוא שיהא כמו כן בידו לשוויי ביה תנאה אבל חליצה שאין בידו לקיימה ע"י שליח לא הוי בידו נמי למירמי ביה תנאה ואפילו לא יתקיים התנאי יהיה המעשה קיים, ומשום הך סברא מודו כ"ע דבעינן שאפשר לקיימו ע"י שליח דומיא דבני גד ובני ראובן אבל לענין תנאי כפול ולענין תנאי ומעשה בבי דברים משמע במי שאחזו (גיטין עה.) דדוקא רבי מאיר אית ליה ולא רבנן דלענין זה אין סברא כל כך ללמוד משם להכי פליגי עליה. והשתא משמע דאין תנאי בחליצה לכולי עלמא וכן בפרק מצות חליצה (יבמות קו.)."

2. שו"ת חכם צבי סי' א', וז"ל,

"והנלע"ד דכוונה זו האמורה בענין חליצה אינה אלא מטעם הקנאה. (הגהת הג"ר יוסף שאול נתנון - לפע"ד הוא מטעם כוונת המצוה שהרי הרמב"ם כתב פ"ד מיבוס ה"ח צריך שתתכוין היבמה שתחלוץ לו ויתכוין הוא שיחלוץ לה ויעשו מעשים אלו לשמה, הנה מ"ש שיעשו לשמן מורה ככל המצות שצריכין לשמן ובקנאה ל"ש לשמן, וחוששני שהיה בהעלם עין מרבנו ז"ל שהרי מזכיר ה'

ט"ז שם ולא הזכיר דברי הרמב"ם אלו, ודוק (היטב.)

ובהכי ניחא לי מה דקשה להו להתוסי' פרק מצות חליצה אמאי אמרינן דקטנה חולצת בפעוטות והא לאו בת דיעה היא, ולדידי לא קשה כיון דמתורת הקנאה אתינן עלה והרי היא זוכה לעצמה מה"ת היכי דדעת אחרת מקנה אותה, וכמה שכתבו התוספי' ריש פ' בן סורר ומורה.

ובקטן נמי לא קשי לי אמאי סדי"א דחולץ אי לאו משום דאיש כתיב בפרשה, דסדי"א כיון דאיהו לא קעביד מעשה אלא דדחיס לכרע"י הדר הוה ליה היבם כקטנה המקבלת גיטה דלאו דעתה בעינן וזכתה לעצמה, הי"נ לא בעינן דעתו כלל להקנות ולהכי איצטריך איש. ולהרמב"ם בלא"ה לק"מ דחליצה שלא בכונה פוסלת על האחין מה שאין כן חליצת קטן.

וראייתי להרב מהרי"ט בתשו' שכתב וז"ל, איברא דלא אמרינן בגמ' עד שיכונו שניהם אלא לאפוקי חליצה מוטעית וכו' אבל היכי דסברו ליה וסבר שבחליצה זו נפטרת ממנו א"צ שיהיה בכונת לב באותה שעה וכו',

דכה"ג אמרינן בחולין י"ב מאן תנא דלא בעינן כוונה לשחיטה וכו', אלמא רבנן דבעו כוונה לשחיטה היינו לאפוקי כוונת נעיצה בכותל, ובפ"ק דקדושין דרשינן ושחתה וכו' אלמא עד שיכוין דאמרי רבנן עד שידע שהוא מפילה לבד אעפ"י שאין לו כוונה להזיק הי"נ עד שיתכוון עד שידע שבחליצה זו היא נפטרי, ותדע שהרי הרמב"ם ז"ל הביא דין חליצה מוטעית ולא הביא דין שיכונו אלמא כל שאינה מוטעית זו היא כוונתם, עכ"ד הרב ז"ל. ואני תמה על דברי הרב ז"ל איך נעלם מעיני חכמתו ז"ל שהרמב"ם הביא ההיא דעד שנתכוונו שניהם באותו פרק שהביא חליצה מוטעית למעלה ממנו."

3. רמב"ם ה' יבום פ"ד ה"ח, וז"ל,

"ח הכל בלשון הקדש שני ככה בלשון הזה וכל היושבין שם עונין אחריה חלוץ הנעל שלשה פעמים וצריך שתתכוון היבמה שתחלוץ לו ויתכוון הוא שיחלוץ לה ויעשו מעשים אלו לשמן והסומא אינו חולץ שני וירקה בפניו ואין זה רואה הרוק.

יג בד"א בשהיו יכולין לדבר שהרי הן ראויין לקרות אבל אלמת או אלם אינן חולצין ואם חלצו חליצתן פסולה ואינן כחרש וחרשת שחלצו שלא עשו כלום לפי שהחרש והחרשת אינן בני דעת.

כד חליצה מוטעת פסולה כיצד כגון שאמרו לו חלוץ לה ובכך אתה כונסה או שאמרו לו חלוץ לה שזו מצוה היא ואינה מפסדת עליך כלום ואם רצית אחר כך ליבם תיבם וכיוצא בדברים אלו אבל אם הטעוהו ואמרו לו חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים וזו או על תנאי כך וכך אע"פ שלא נתנה ולא נתקיים התנאי חליצתה כשרה שהרי נתכוון לחלוץ לה."

ומגיד משנה שם הלכה כ"ד, וז"ל, "שם (דף ק"ו) ת"ר חליצה מוטעת כשרה וכו' עד ותניא נמי כר"י וידוע שאין הלכה כר"ל לגבי ר"י. וכתב רבינו או שאמרו לו חלוץ לה שזו מצוה היא, ונראה שהוציאו ממה שאמרו בירושלמי ארשב"ל כל שאומרים לו חלוץ [לה] והיא ניתרת לך לאחר זמן ונחלק עליו ר"י עוד שם בירושלמי אתא עובדא קמיה רבי ברבי חייה וא"ל בני האשה הזאת אינה רוצה להנשא לך דרך יבום אלא חלוץ לה ועקור זיקתך ממנה והיא נשאת לך דרך נישואין מן דחלץ לה א"ל אי אתו משה ושמואל לא שריו לה ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל שהמעשה הזה הלכה הוא ואפילו ר"י יודה בזה דכיון שהוא מתכוין לחלוץ ולהתירה באותה חליצה אע"פ שטועה שיועיל לו מצד אחר כשרה ואין נראה כן מדברי רבינו אלא המעשה הזה אתי כר"ל ואינו כהלכה ומה בין זה למה שאמר ר"ל שם חלוץ לה והיא ניתרת לך לאחר זמן, ואפשר שכיון שפירשו לו בכאן שהוא עוקר זיקתה ממנה חליצה כשרה היא ואמרו בגמרא על ההוא יבם דהוה קא בעי ליבומי ההוא דאתא לקמיה דרבי חייה וכו' וקבעי למכליה מינה וכו' אמר ליה [רבי חייה] חלוץ לה ובכך אתה כונסה לבתר דחלץ ליה א"ל השתא מינך אפסיל לה חלוץ לה חליצה מעלייתא כי היכי דתשתרי לעלמא. וכתב הרשב"א ז"ל מסתברא דכופין אותו בכך עד שיאמר רוצה אני ואפילו בשוטים דכיון דאסירא ליה מעתה הרי זה חייב להוציאה והכי איתא בירושלמי דגרסינן התם הוה עובדא קמי רבי מונא ועבד כר"ל כד שמע ר"י פליג חזר וכפה [אותו] וחלץ לה זמן תניינות וטעמא דמילתא משום דכיון דאסורה ליה מדרבנן לא מעגנינן לה עכ"ל ועוד האריך."

4. עונג יו"ט או"ח סי' ג', וז"ל,

"יומה שבארנו לעיל דבדבר שהמחשבה הוא בגדר כוונה בעלמא ואיננה מעיקר המעשה אין תנאי נתפס בה כדאמרינן גבי חליצה

דאע"ג דחליצה בעי כוונה אפ"ה אם חלץ על מנת שתתן לו מאתים וזו חליצתו כשרה ולא מקרי חליצה בלא כוונה אף אם לא נתנה לו

מאתים זוז, בזה יתברר לנו דברי התלמוד במה שאמרו דאין תנאי בחליצה משום דליתא בשליחות וקבעו הדבר לכלל גדול מילתא דאיתא בשליחות איתא בתנאי מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, והתוספות בכתובות (דף ע"ד) תמהו בזה דהא לא גמרינן מתנאי ב"ג וב"ר אלא דבר המסתבר ומה סברה הוא לתלות בשליחות. אבל לפי דברינו א"ש טובא דמלתא דליתא בשליחות וצריך שיעשה הוא בעצמו דווקא כיון שהפעולה נקשרת בבעליו כל כך עד שאינה נעשית ע"י שליח אין חל בה שינוי לתלות הדבר ברפיון ובתנאי אם תעשה כך וכך אלא כיון שעשאה הרי היא עושה פעולתה בלי שום תנאי, דדוקא בדבר שיוכל להימסר לשליח כמו בגירושין דכיון שיכול ליתן הגט ע"י שליח הוא לאות שאין עצם נתינת הגט לבדו המתיר כ"א בהצטרפות רצונו ורצונו הוא ג"כ המתיר אלא שהקפידה התורה על שניהם ביחד שיתירו היינו רצונו עם הספר ולהכי יכול ליתן הגט על ידי שליח

5. קצות החשן סי' רע"ה ס"ק ד', וז"ל,

"ובשו"ת חכם צבי סי' א' ז"ל, וצריך חקירת חכם אי הך כוונה דבעינן בחליצה היינו מטעם דמצוה היא וכעין כוונת המצוות דפסקו רוב הפוסקים דמצוות צריכות כוונה, או כעין כוונת הקנאות דבעינן דעת מקנה וקונה וכאותה שאמרו העודר בנכסי הגר וכסבור שלו הוא דלא קנה משום דלא מכוין למיקני כו'. והנראה לעני"ד דכוונה זו האמורה בחליצה אינה אלא מטעם הקנאה וכי' עכ"ל.

ולפי מ"ש בדעת אחרת מקנה אין המקבל צריך כוונה לקנין, א"כ היכי מצינו לומר דכוונת חליצה הוא כוונת הקנאה, א"כ למה אמרו (יבמות קו, א) עד שיתכוונו שניהם הא דעת האשה אינה צריכה להקנאה כיון (דאין) [דאיכא] דעת אחרת מקנה. ועיין מ"ש בסימן רמ"ג סק"ה דהא דקטן קונה בדעת אחרת מקנה היינו משום דאין צריך כוונת הקנאה למקבל בדעת אחרת מקנה ע"ש.

עוד שם בתשובה הנזכרת וז"ל, וראיתי להרב מוהרי"ט בתשובה (אה"ע סי' ט"ז) שכתב

כיון שרוצה לגרשה, וכיון שרצונו הוא עצם המתיר יכול לתלות בו תנאי ואם לא נתקיים התנאי לא מהני נתינת הגט כלל דהא רצונו היה רק על תנאי, ורצונו הוא מעצם המעשה ומהני תנאי, אבל דבר שאין בו שליחות כמו חליצה הוא לאות שהמעשה בעצמה פועלת ואין רצונו מעצם המעשה רק המעשה של החליצה נקשרת בבעליו עד שהיא בעצמה פועלת להתיר, והא דבעינן שיחשוב לפוטרה הוא רק בתורת כוונה שיכוון למה הוא עושה הדבר, להכי לא מהני תנאי בזה, דאף אם לא רצה שתועיל החליצה אלא אם תתן לו מאתים זוז מ"מ המעשה בעצמה פועלת להתיר בלי רצונו והרי היתה בכוונת פטור, דכבר כתבנו דבכוונה לא שייך תנאי דאף אם לא נתקיים התנאי מ"מ הוא עשה הדבר לשם פטור ולא למתעסק בעלמא, וגדר רצון אין צריך כאן רק שהמעשה בעצמה פועלת להכי אין תנאי כלל בחליצה."

וז"ל, איברא דלא אמרו שם בגמ' עד שיכוונו שניהם אלא למעוטי חליצה מוטעת כו', אבל היכא (דסברי) [דמסברו] ליה וסבר שבחליצה זו נפטרת ממנו אינו צריך שיהא בכונת הלב באותו שעה וע"ש שהשיג על ראיות מוהרי"ט.

אמנם מצאתי בחידושי הרמב"ן כדברי מוהרי"ט ע"ש (יבמות) דף (ק"ז) [ק"ד] (ע"ב ד"ה הא דאמרינן) בהא דאמרו שם גבי חליצת חרש משום דלאו בני קריאה נינהו. והקשה תיפוק ליה דבעינן עד שיתכוונו שניהם כו', ואיכא למימר אעפ"י שחרש כשוטה לענין מצוות מכל מקום יש לו מקצת כוונה כשאחרים עומדים על גביו, והא דתניא עד שיתכוונו שניהם, לאפוקי חלוץ לה ובכך אתה כונסה וכיוצא בה, אבל נתכוין להוציאה ממנו בחליצה זו היינו כיוונו וחרש יכול לכוין כוונה זו ברמיזה דדעתא קלישא אית ליה, ומש"ה לא מעכבא ביה אלא קריאה וע"ש. והרי כתובה על הספר להרמב"ן כדברי מוהרי"ט."

6. רמב"ן יבמות קד: ד"ה דהא אמרינן, וז"ל, "הא דאמרינן מאי טעמא לאו משום

דלאו בני קריאה נינהו, ומסקנא הכי. קשיא לן והרי חרש שדברו חכמים בכל מקום שאינו שומע ולא מדבר והרי הוא כשוטה, וכיון שכן בלאו קריאה נמי היאך יחלוץ והא בעינן עד שיתכוונו שניהם, ולקמן נמי בפרק ב"ש (ק"י א') מוכח הכי דבחרש שאינו מדבר ואינו שומע עסקינן, וקאמר דמעכבא ביה קריאה ואמאי תעכב בהו דעה דהא בעיא כוונה, ועוד דתניא בתוספתא חרש שנחלץ וחרשת שחלצה והחולצת מן השוטה וכן שוטה שחלצה והחולצת מן הקטן וכן קטנה שחלצה תצא ושלשה עשר דבר בה, והא שוטה קריאה לא מעכבא בה ומעכבא בה דעה. ואיכא למימר אע"פ שחרש כשוטה הוא לענין מצות, מ"מ יש לו מקצת כוונה כשאחרים עומדים על גביו, והא דתניא הכא עד שיתכוונו שניהם, לאפוקי חלוץ לה ובכך אתה כונסה,

וכיוצא בה אבל נתכוין להוציאה ממנו בחליצה זו היינו כווננו, וחרש יכול הוא לכוון כוונה זו ברמיזה דדעתא קלישתא אית ליה ומשום הכי לא מעכבא ביה אלא קריאה אבל שוטה אין כוונתו כלום לעולם. והא דתנן במסכת גיטין (כ"ב ב') הכל כשרין לכתוב את הגט ואפילו חרש שוטה וקטן ואקשינן והא לאו בני דעה נינהו ואמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו אלמא אפילו שוטה כותב לשמה, י"ל קסבר רב הונא כתיבת גט לשמה כל דהו סגי כלומר אין צריך שיתכוון להוציאה אלא שיכתוב אותו על מנת ליתן אותו לפלונית, ומיהו מסקנא התם והוא ששייר מקום התורף, דבעינן כוונה גמורה ואפילו חרש לאו בר הכי הוא. ומיהו קשיא לי מתניתין אמאי קתני חרש וחרשת לישמענין אלם ואלמת וכ"ש חרש וחרשת, וי"ל רבותא קמ"ל דאפילו הנך חליצתן פסולה שלא תאמר אינה חליצה כלל קמ"ל."

7. אור שמח הלכות יבום פ"ד הכ"ד, וז"ל, "אמנם המעיין בלשון רבינו יראה כי טעמו הוא, דבאמת עיקר החליצה הוא תלוי רק במעשה, לא בכוונה, ובמעשה בלא כוונה ודאי לא שייך תנאי, כיון דאינו ענין המתיחס אל הרצון, שבפעולות דבעי רצונו של אדם שייך תנאי, אבל בדבר דלא בעי רצונו של אדם לא שייך תנאי. הגע בעצמך, האם יתכן לשחוט על תנאי, ואפילו ביבום לא שייך תנאי, כיון דלא בעי רצון וכוונה, וכן בחליצה עיקרו הוא הפעולה, ורק הכוונה הוא שאינו חפץ ליבמה, ושהיא נתרת להנשא בחליצתו, ועיקר קפיד קרא אם לא יחפוץ לקחת לא אבה יבמי, היינו הכוונה על שלילת היבום, ופוק חזי מש"כ הרב המגיד בשם ירושלמי (יבמות פ"ב ה"ו), דחלוץ לה ועקור זיקתך ממנה והיא נשאת לך דרך נשואין דמועיל, וכיון דלשיטת רבינו אף אם לא תתן המאתים וזו אסור ליבמה, א"כ לא אבה ליבמה אף באופן שלא תקיים התנאי, כמו שבארנו, והיה הכוונה משלילת היבום בלא שום תנאי, ולכך תו מועיל מעשה החליצה לחודא, ודוק בכ"ז."

8. קובץ שעורים כתובות אות רמ"ז, וז"ל, "חליצה פסולה עד שיכוונו שניהם. בשו"ת חכם צבי ס"א חקר כוונה זו מה טיבה, אם היא כוונת מצוה או כוונת קנין, וכדבריו נראה מבואר מלשון הרמב"ן ורשב"א, יבמות ק"ד, ובזה כתב לתרץ קושית תוס' אמאי קטנה חולצת והא לאו בת דעה היא, ותירץ דקטן יש לו זכיה בדעת אחרת מקנה. ודברי תימה הן, דהטעם דקטן זוכה בדעת אחרת מקנה הוא משום דסגי בכוונת המקנה ולא בעינן דעת הקונה כלל, אבל בחליצה הרי מפורש בגמרא דבעינן שיכוונו שניהן. עוד כתב שם דמקושית תוספות מוכח דסתמא פסול בחליצה דקטן כסתם דמי, אבל בתוס' ריש זבחים כתבו דקטן גרע מסתמא, ואפשר שלא כתבו כן אלא לענין קדשים דהוי מתעסק כמו משום חולין. עוד כתב שם, דלהרמב"ם איצטריך קרא למעוטי קטן שלא לפסול על האחין, דאי מטעמא דחסרון כוונה פוסל על האחין, וקשה דזה אינו אלא מדרבנן, וי"ל דלאו קרא יתירא הוא, ומיעוטי דקטן הוא ממשמעותא דאיש, וקושית תוס' לא על הקרא אלא על הגמי למה צריך למילף מקרא, ולזה יש לתרץ דנ"מ לענין לפסול על האחין."

ושם אות רנ"ב, וז"ל, "שם בגמ' דלא אפשר לקיומי חליצה ע"י שליח. ובגמ' לא נתפרש הטעם אמאי לא מהניא שליחות בחליצה, מ"ש מגירושין, וכבר עמד בזה בשו"ת ר"ח אור זרוע סימן קכ"ח, וז"ל, ושמא דבעינן חליצה דומיא דיבום או שמא דכתי' וחליצה נעלו מעל רגלו, עכ"ל, וכן הוא ברא"ש פ' מצות חליצה ס"י ט"ו. ואכתי לא נתבאר, דאין זה קרא יתירא למעוטי שליחות, ועיין תוס' יבמות ק"א ד"ה הן ולא שלוחן."